

De tijd van de Vlamingen: een Vlaams tijdsbestedingsonderzoek

Glorieux, I., Koelet S., Moens M. & Coppens K. (2001), Tijdsbesteding in Vlaanderen 1988-1999 (tabellenboekje). Brussel, Vakgroep Sociologie, Onderzoeksgroep TOR, VUB.¹

Op een ogenblik waarop termen als 'onthaasting', 'tijdsdruk' en 'tijdsarmoede' steeds vaker in de mond worden genomen, is het verstandig even stil te staan bij de manier waarop de Vlaming omgaat met zijn 'schaarse' tijd. In navolging van onder andere Nederland, Groot-Brittannië, Italië, Scandinavië en Canada, heeft nu ook Vlaanderen een eigen grootschalig tijdsbudgetonderzoek.

Tijdsbudgetonderzoek registreert het handelen van alledag. Aan de respondenten wordt gevraagd alle gestelde handelingen en het precieze tijdstip en de tijdsduur ervan, gedurende een bepaalde periode te registreren in een dagboek. In vergelijking met Nederland, waar men sinds 1975 elke vijf jaar een dergelijk nationaal tijdsbudgetonderzoek organiseert, bestond er tot op heden in Vlaanderen geen periodiek en systematisch onderzoek van die aard. Gegevens over evoluties in het dagelijks handelen zijn dan ook schaars. Het onderzoek dat de TOR-onderzoeksgroep aan de VUB uitvoerde in opdracht van de Vlaamse Gemeenschap, is het eerste grootschalige Vlaamse tijdsbudgetonderzoek sinds meer dan 30 jaar (TOR'99): 1 533 Vlamingen van 16 tot 75 jaar hielden gedurende 1 week in 1999 een dagboek bij. Parallel met het Vlaamse tijdsbudgetonderzoek voerde het Nationaal Instituut voor de Statistiek in 1999 een nationaal tijdsbestedingsonderzoek uit (zie elders in dit nummer). De eerste resultaten van het Vlaamse onderzoek werden op 19 april 2001 voorgesteld op het colloquium 'Vlaanderen Gepeild!' en gepubliceerd in Glorieux, Koelet & Moens (2001).² In deze bijdrage overlopen we enkele markante bevindingen.

Een Vlaamse week: verschillend voor mannen en vrouwen

De dagboekregistratie gebeurde aan de hand van een geprecodeerde activiteitenlijst. Deze brengen we samen tot 11 algemene rubrieken die refereren naar handelingssferen die de meeste mensen in onze samenleving herkennen als min of meer in de tijd afgebakende culturele eenheden.³ Wanneer we de tijd besteed aan de 11 hoofdcategorieën overlopen, zien we dat Vlaamse mannen en vrouwen wekelijks veruit het grootste deel van hun tijd doorbrengen *in bed*: ongeveer 60 uur per week, d.i. ongeveer 8u30' per dag of ruim 1/3 van de totale beschikbare tijd. Vrouwen slapen bijna 1u30' per week langer dan mannen. Wanneer we de totale werklast definiëren als de tijd besteed aan *loonarbeid, huishoudelijk werk en kindercare* (inclusief verplaatsingen), neemt dit de tweede grootste hap uit de beschikbare tijd, d.i. ongeveer één kwart. Vrouwen tussen 16 en 75 jaar kennen wekelijks een gemiddelde totale werklast van 45u46', bij mannen is dit ruim 3 uur minder (42u33').

De activiteitenpatronen van mannen en vrouwen zijn nog altijd heel verschillend in Vlaanderen en beantwoorden nog aan de traditionele rolpatronen. Een vrouw doet wekelijks gemiddeld tweemaal zoveel huishoudelijk werk en kindercare als een man (30u05' versus 15u08'). Een man verricht dan weer gemiddeld veel meer loonarbeid (27u25' versus 15u40').

Een groot deel van de tijd dat vrouwen meer besteden aan slapen en 'werken', moeten ze inleveren

op hun *vrije tijd*, de derde belangrijkste activiteit van de week. Mannen hebben gemiddeld 30u03' per week vrije tijd, vrouwen slechts 23u17'. Hoewel de gemiddelde totale werklast van vrouwen en mannen slechts een drietal uur per week verschilt, is dit verschil voor sommige groepen veel groter.

Werksituatie en tijd

Vergelijkt men voltijds werkende mannen met voltijds werkende vrouwen dan is het *verschil in werklast* het kleinst (zie tabel 1). Het verschil in werklast stijgt indien men deeltijds werkende mannen en vrouwen vergelijkt en loopt zelfs uit tot een verschil van 14u per week bij niet werkende mannen en vrouwen. Terwijl vrouwen die minder betaalde arbeid verrichten, meer in het huishouden gaan doen, heeft dit bij mannen geen invloed op hun bijdrage in het huishoudelijke werk en de kindercare. De werklast van mannen daalt dus sterker naarmate ze minder betaalde arbeid verrichten dan die van de vrouwen.

Een vergelijking met een gelijkaardig (zij het kleinschaliger) onderzoek uit 1988 voor de leeftijd van 20 tot 40 jaar (*TOR'88*), wijst bovendien uit dat de situatie er niet op is verbeterd voor vrouwen. Het verschil in werklast tussen de geslachten lijkt eerder toegenomen en dit blijkt, althans voor voltijds werkenden, uitsluitend op rekening van een *toegenomen werklast bij vrouwen tijdens de jaren '90*. De werklast van voltijds werkende mannen tussen 20 en 40 jaar is constant gebleven. En andere opmerkelijke evolutie is dat deeltijds werkende vrou-

Tabel 1.

Tijd besteed aan loonarbeid, huishoudelijk werk en opvoeding & verzorging van kinderen per week, naar geslacht en arbeidsmarktsituatie.

	N	Loonarbeid	Huishoudelijk werk	Kindercare en -opvoeding	Totaal
Voltijds werkende man	451	41u59'	12u13'	2u06'	56u19'
Voltijds werkende vrouw	201	37u12'	18u49'	3u47'	59u48'
Deeltijds werkende man	20	31u25'	10u53'	1u29'	43u47'
Deeltijds werkende vrouw	150	22u27'	27u59'	5u23'	55u50'
Niet-werkende man	281	3u36'	15u38'	1u03'	20u18'
Niet-werkende vrouw	387	1u48'	28u11'	4u29'	34u29'

wen op een tijdspanne van 11 jaar meer dan 6 uur loonarbeid ingeleverd hebben voor huishoudelijk werk, terwijl voltijds werkende vrouwen steeds meer buitenshuis werken en hierdoor minder tijd vrijmaken voor de huishoudelijke taken. In de periode 1988-1999 is er dus een *divergerende trend onder werkende vrouwen* waarneembaar: voltijds werkende vrouwen leggen steeds meer de nadruk op het werken buitenshuis en besteden minder tijd aan het huishoudelijk werk, terwijl het gedrag van deeltijds werkende vrouwen in tegengestelde zin evolueert. Zij besteden minder tijd aan betaalde arbeid en doen meer in het huishouden dan 11 jaar geleden. Deze uiteenlopende vaststellingen zijn mogelijk een indicatie van het feit dat een voltijdse baan anno 1999 voor vrouwen moeilijker te combineren is met een zware gezinslast dan in 1988. Mannen tussen 20 en 40 jaar doen minder huishoudelijk werk in vergelijking met elf jaar gelden.

Drukke gezinnen

De werklast varieert niet enkel naar geslacht en arbeidsmarktsituatie, ook de gezinssituatie speelt

hierin een rol. Dit wordt duidelijk wanneer we de respondenten indelen naar geslacht, werksituatie (werkend of niet) en de werksituatie van de partner (geen partner, niet-werkende partner of werkende partner). De resultaten worden weergegeven in tabel 2. De kleinste totale werklast (22u59') vindt men terug bij niet-werkende mannen die samenleven met een niet-werkende partner en de grootste (59u49') bij vrouwen in een tweeverdienersgezin en vrouwen met een niet-werkende partner. Het verschil tussen de laagste en de hoogste werklast bedraagt bijna 37u per week. De totale werklast van een tweeverdienersgezin ligt ook veel hoger dan dat van een kostwinnersgezin en dit terwijl het tweeverdienersgezin steeds meer het dominante gezinstype wordt in onze samenleving.

Uiteraard kunnen de gezinstypes niet losgekoppeld worden van factoren zoals de leeftijd van de respondent en de aanwezigheid van *kinderen* binnen het gezin. De veronderstelling dat meer kinderen voor meer druk(te) binnen het gezin zorgen en de totale werklast van de ouders verhogen, is ten onrechte. De volgorde van de werklast wijzigt niet wanneer we rekening houden met het aantal inwo-

Tabel 2.

Werklast en tijdsdruk naar gezinstype voor alle respondenten (excl. studenten)

	Gezinstype		N	Gem. # inwonende kinderen	Totale Werklast*	Tijdsdruk (somschaal)
	Werksituatie resp.	+ werksituatie partner				
1	niet-werk. man	+ niet-werk. vrouw	157	0.26	22u59'	27.1
2	niet-werk. man	-	34	0.12	25u26'	27.4
3	niet-werk. man	+ werkende vrouw	17	0.55	26u05'	28.0
4	niet-werk. vrouw	-	69	0.34	31u51'	30.6
5	niet-werk. vrouw	+ niet-werk. man	135	0.26	37u31'	30.3
6	niet-werk. vrouw	+ werkende man	110	1.38	47u06'	37.3
7	werkende vrouw	-	70	0.44	51u27'	37.4
8	werkende man	-	97	0.13	51u39'	35.2
9	werkende man	+ niet-werk. vrouw	126	1.31	53u28'	36.2
10	werkende man	+ werkende vrouw	248	1.38	58u38'	39.9
11	werkende vrouw	+ niet-werk. man	29	1.33	59u49'	38.5
12	werkende vrouw	+ werkende man	255	1.35	59u49'	40.7

* Totale werklast = de tijd besteed aan loonarbeid, huishoudelijk werk en opvoeding en kindercare (inclusief verplaatsingen in dat verband) per week.

nende kinderen. Ondanks het feit dat kinderen het leven er op zich niet drukker op maken, kunnen de variaties met betrekking tot de totale werklast tussen de verscheidene huishoudtypes geïnterpreteerd worden als een indicatie van *tijdsdrukgevoelens* bij de respondenten.

Om na te gaan of een hoge werklast daadwerkelijk overeenkomt met een sterk tijdsdrukgevoel, construeerden we een somschaal die de subjectieve tijdsdruk gradueel van 0 tot 100 weergeeft (zie tabel 2). De laagste score (27.1) vinden we terug bij niet-werkende mannen met een niet-werkende partner. Een werkende vrouw met een werkende partner scoort het hoogst (40.7). Dit betekent dat tweeverdieners, die gekenmerkt worden door de hoogste werklast (zie eerder), ook het meeste tijdsdruk ervaren. Tevens blijkt dat werkenden meer tijdsdruk kennen dan niet-werkenden en dat vrouwen met meer tijdsdruk leven dan mannen. De objectieve werklast en de tijdsdruk die mensen onder vinden correleren dus sterk.

Verdere onderzoeksgegevens

Tijdsbudgetdata bieden uiteraard meer mogelijkheden dan de analyses die hier kort werden weergegeven. In het najaar voorzien we meer uitgebreide analyses onder meer over arbeid, huishoudelijk werk, vrije tijd, persoonlijke verzorging, sociale relaties, tijdsdruk en sociale ritmes.⁴ Verder is er een tabellenboekje verschenen (Glorieux, Koelet, Moens & Coppens (2001)) waarin tijdsbudgetdata van 1988 en 1999 gepresenteerd en opgesplitst worden naar geslacht, voor weekdagen, zaterdagen,

zondagen en de totale week. Dit document kan gedownload worden via <http://www.vub.ac.be/TOR/>. Het technisch verslag bij de tijdsbudgetenquête TOR'99 (cfr. Gorieux, Koelet & Moens (2000)) dat technische informatie over het veldwerk en een responsanalyse bevat, kan opgevraagd worden bij de auteurs of gedownload worden via <http://www.vub.ac.be/TOR/>.

*Ignace Glorieux
Suzana Koelet
Maarten Moens
V.U. Brussel*

Noten

1. Ook downloadbaar via <http://www.vub.ac.be/TOR/>. Voor de volledige bibliografie i.v.m. het tijdsonderzoek kunt u contact opnemen met de auteur van dit artikel.
2. Over het belang van tijdsbudgetonderzoek en een aantal technische gegevens over het TOR'99-onderzoek publiceerden we in OVER•WERK, nummer 1-2/2001 p. 198-201.
3. Deze rubrieken zijn: loonarbeid, huishoudelijk werk, kinderopvoeding, persoonlijke verzorging, slapen en rusten, opleiding, sociale participatie, vrije tijd, wachten, verplaatsen en 'rest'.
4. Het verloop van een gemiddelde Vlaamse weekdag, zaterdag en zondag vindt men terug in: Coppens, K., Glorieux I., Koelet S., Moens M. & Vandeweyer J. (2001), Vlaanderen de klok rond: enkele resultaten van het Vlaamse tijdsbudgetonderzoek (TOR'99). Brussel, Vakgroep Sociologie, Onderzoeksgroep TOR, VUB. – dit artikel is downloadbaar via <http://www.vub.ac.be/TOR/>.